

Шуміло Ольга Станіславівна, канд. екон. наук, доц., кафедра фінансів та кредиту, Харківський національний університет будівництва та архітектури. Адреса: вул. Сумська, 40, м. Харків, Україна, 61002, Тел.: 0953468555; e-mail: olga_shumilo@mail.ru.

Шумило Ольга Станиславовна, канд. екон. наук, доц., кафедра финансов и кредита, Харьковский национальный университет строительства и архитектуры. Адрес: ул. Сумская, 40, г. Харьков, Украина, 61002, Тел.: 0953468555; e-mail: olga_shumilo@mail.ru.

Shumilo Olga, Ph.D., associate professor of finance and credit Kharkiv National University of Construction and Architecture. Address: Sumi str., 40, Kharkov, Ukraine, 61002. Tel.: 0953468555; e-mail: olga_shumilo@mail.ru.

*Рекомендовано до публікації д-ром екон. наук, проф. А.С. Крутовою.
Отримано 1.08.2015. ХДУХТ, Харків.*

УДК 658.87:658.14/.17

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ОБОРОТНИХ АКТИВІВ ПІДПРИЄМСТВ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ

Н.О. Власова, О.В. Михайлова

Досліджено динаміку та склад оборотних активів на рівні вибіркової сукупності підприємств роздрібної торгівлі міста Харкова, що дало можливість визначити динамічні зміни та особливості формування в різних за розміром і місцем розташування підприємств, виявити найбільш проблемні місця в їх забезпеченні відповідними ресурсами.

***Ключові слова:** оборотні активи, підприємства роздрібної торгівлі, показник, структура, стан, динаміка, особливості формування.*

ОБОРОТНЫХ АКТИВОВ ПРЕДПРИЯТИЙ РОЗНИЧНОЇ ТОРГОВЛІ

Н.А. Власова, Е.В. Михайлова

Исследована динамика и состав оборотных активов на уровне выборочной совокупности предприятий розничной торговли города Харькова, что дало возможность определить динамические изменения и особенности формирования у разных по размеру и местоположению предприятий, выявит наиболее проблемные места в их обеспечении соответствующими ресурсами.

Ключевые слова: оборотные активы, предприятия розничной торговли, показатель, структура, состояние, динамика, особенности формирования.

TENDENCIES AND PECULIARITIES OF THE CIRCULATING ASSETS FORMATION IN THE RETAIL TRADE ENTERPRISES

N. Vlasova, O. Mykhailova

Macroeconomic and mezeconomic indices in whole characterize peculiarities of formation and general changes in the retail trade circulating assets. Usage of these indices and branch tendencies of separate enterprise's development can be connected with the difficulties while investigating economic phenomena and processes, their diversity and ambiguity.

Therefore, to make researches more detailed one should take into account separate level of the enterprises in branch where formation of circulating assets is made.

The goal of this article is to determine modern tendencies of the development, peculiarities of circulating assets structure on retail trade enterprises' level and degree of their provision with this type of resource, by means of statistic and financial information.

Two groups differing by the area and location of enterprises (200 to 500 m² shall be the first group; 200 to 7000 m² shall be the second group) are studied.

Evaluation of circulating assets' formation resulted in the following:

– in the first group circulating assets prevail in currency of the balance – up to 70% (non-circulating assets are engaged at the expense of rent). In the second group most of the enterprises also form non-circulating assets at the expense of rent, but 30% of them have their own non-circulating assets that reduces specific weight of circulating assets in currency of the balance;

– more liquid content of circulating assets is in the second group, and higher provision of stock rotation is in the first group;

– average indices of stock of goods in the first group almost twice exceed the ones in the second group;

– the first group in the period of research is characterized by the lost of stock of goods and growth of accounts receivable. The second group has opposite characteristics – reduction of paying capacity of the population stimulates growth of supplies and lowers the goods component of accounts receivable;

– high business reputation of large enterprises (the second group) raises their facilities in cooperation with suppliers and other contracting parties that allows to stabilize goods supplies and reduce insurance and stock of goods in whole, arrange supply “just-in-time”.

The results of the performed research prove some peculiarities of circulating assets' size and structure formation in different size groups of retail trade

enterprises which undoubtedly influence the effectiveness of their functioning and which are to be taken into account in the process of making managerial decisions.

Keywords: *circulating assets, retail trade enterprises, index, structure, state, dynamics, peculiarities of formation.*

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Макроекономічні та мезоекономічні показники характеризують у цілому особливості формування та узагальнені зміни оборотних активів роздрібно́ї торгівлі. Застосування цих показників та галузевих тенденцій розвитку для окремого підприємства пов'язане зі складністю досліджуваних економічних явищ і процесів, їх багатогранністю та неоднозначністю. Тому для більшої деталізації досліджень необхідно досягнути рівня окремих підприємств галузі, у яких і здійснюється формування оборотних активів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню ефективності формування та використання оборотних активів підприємства присвячені праці багатьох закордонних і відомих вітчизняних вчених (Дж.К. Ван Хорна, Л. Берн-стайна, Є. Бріггема, І. Бланка, Р. Слав'юка, А. Поддєрьогіна, Н. Власової та ін.). Проте оцінка ефективності формування оборотних активів на підприємствах роздрібно́ї торгівлі вимагає визначення, в певних умовах зовнішнього середовища, тенденцій розвитку та особливостей складу оборотних активів, необхідності аналізу окремих підприємств галузі для подальшого прийняття раціональних управлінських рішень.

Мета статті – за допомогою статистичної та фінансової інформації визначити сучасні тенденції розвитку, особливості складу оборотних активів на рівні підприємств роздрібно́ї торгівлі та ступінь їх забезпеченості цим видом ресурсів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Першим етапом дослідження стало накопичення вихідної інформації за підприємствами роздрібно́ї торгівлі міста Харкова. Із цією метою були зібрані первинні дані зі 150 господарюючих суб'єктів, які б мали бути корисними під час аналізу ефективності формування оборотних активів. При цьому об'єктами статистичного спостереження були різні за формами власності, обсягами річного товарообороту, розмірами торговельної площі, товарної спеціалізації підприємства.

Для подальшого аналізу відібрано 20 підприємств роздрібно́ї продовольчої торгівлі різних форм власності на підставі таких ознак:

1. Товарна спеціалізація підприємств роздрібно́ї торгівлі. До вибірки увійшли підприємства продовольчої торгівлі, що зумовлено більш стабільним станом цього сегменту споживчого ринку в умовах досить низького рівня платоспроможності населення

України. Це підприємства з універсальним продовольчим асортиментом, у яких непродовольча група товарів займає до 30%.

2. Рівень господарської самостійності. Усі підприємства вибірки – це відокремлені суб'єкти господарювання, незалежно від того, що деякі з них уходять до складу торговельних мереж. Вони самостійно складають фінансову звітність, яка дає можливість проводити дослідження.

3. Формат підприємств. Це переважно сучасні підприємства на зразок супермаркета або гіпермаркета, які розташовані або в житлових масивах (магазини «біля дому»), або в місцях транспортної доступності для покупців.

4. Період функціонування на споживчому ринку достатньо значний, не менше ніж п'ять років.

Згідно з цілями дослідження ознакою групування підприємств було обрано розмір торговельної площі. Таким чином, підприємства роздрібної торгівлі, що увійшли до вибірки з метою дослідження оцінки стану та ефективності формування оборотних активів, були згруповані у 2 групи залежно від розміру їх торговельної площі (згідно із сучасними принципами організації роздрібної торговельної мережі):

– I група – середні за розміром підприємства з торговою площею від 200 до 500 м². У групу включено 10 підприємств, що розташовані у житлових масивах міста.

– II група – великі підприємства роздрібної торгівлі продовольчими товарами з торговельною площею в межах від 2000 до 7000 м².

До складу групи увійшли також 10 підприємств галузі. На першому етапі досліджень стану та динаміки оборотних активів на підприємствах роздрібної торгівлі вибіркової сукупності визначимо, наскільки загальні галузеві тенденції їх розвитку, які були висвітлені в попередній публікації [1], притаманні цій групі підприємств. Показники, що наведені в табл. 1, відображають динамічні зміни роздрібного товарообороту й основних складових оборотних активів за групами підприємств. Вони дають можливість зробити такі висновки:

– за період посткризового розвитку економіки України динаміка роздрібного товарообороту в обох групах підприємств була позитивною, але значно відрізнялася за інтенсивністю.

Більш динамічне зростав товарооборот у II групі великих підприємств, що стійкіше до коливань кон'юнктури споживчого ринку;

– в обох групах, як і в цілому в торговельній галузі, зростання роздрібного товарообороту випереджало зростання загальної суми

оборотних активів, що пов'язано не тільки з підвищенням ефективності їх використання, але й зниженням можливостей щодо їх забезпеченості у необхідних розмірах в умовах тривалої фінансової кризи.

– втрата оборотних активів передусім відбувалася за рахунок відносного зменшення товарних запасів і у I, і у II групах підприємств, що співпадає із загальногалузевими тенденціями;

– менша стійкість підприємств I групи, їх більша залежність від постачальників, стає чинником випереджаючого зростання товарної складової дебіторської заборгованості за умови одночасного зменшення дебіторської заборгованості за розрахунками;

– для II групи підприємств характерним є випереджаючий зріст більш ліквідних складових оборотних активів, а саме грошових засобів.

Таблиця 1

Динаміка середніх показників роздрібногo товарообороту та основних складових оборотних активів за групами підприємств роздрібногo торгівлі вибірковогo сукупності міста Харкова за 2009–2013 роки

(у млн грн)

Показник	Рік					
	2009	2010	2011	2012	2013	2013/ 2009, %
1	2	3	4	5	6	7
I група (середні підприємства)						
Роздрібний товарооборот	7,63	7,79	8,11	8,73	8,90	116,6
Загальна сума оборотних активів на кінець року, у їх складі:						
– товарні запаси	1,68	1,74	1,80	1,81	1,89	112,0
– товарна складова дебіторської заборгованості	1,43	1,48	1,53	1,55	1,60	111,6
– дебіторська заборгованість за розрахунками	0,13	0,15	0,16	0,16	0,17	126,0
– грошові засоби	0,046	0,037	0,033	0,034	0,042	90,2
– інші оборотні активи	0,053	0,053	0,056	0,055	0,057	107,5
	0,021	0,018	0,018	0,018	0,024	113,1

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6	7
II група (великі підприємства)						
Роздільний товарооборот	254,8	313,4	294,2	324,5	363,7	142,8
Загальна сума оборотних активів на кінець року, у їх складі:						
– товарні запаси	352,6	385,3	410,0	436,8	461,1	130,8
– товарна складова дебіторської заборгованості	25,5	27,8	29,6	31,1	32,4	127,3
– дебіторська заборгованість за розрахунками	4,3	4,5	4,6	4,8	5,5	127,6
– грошові засоби	1,2	1,3	1,4	1,6	1,8	141,8
– інші оборотні активи	2,8	3,1	4,0	4,5	4,4	155,9
	1,4	1,8	1,5	1,6	2,0	142,3

Важливою характеристикою стану оборотних активів є їх структура. У табл. 2 наведено середні показники, що характеризують структуру оборотних активів за групами підприємств роздрібною торгівлі вибіркової сукупності станом на кінець року.

Таблиця 2

Середні показники, що характеризують структуру оборотних активів за групами підприємств роздрібною торгівлі вибіркової сукупності міста Харкова за 2009–2013 роки (на кінець року)

(у відсотках)

Показник	Рік				
	2009	2010	2011	2012	2013
1	2	3	4	5	6
I група (середні підприємства)					
Питома вага оборотних активів у валюті балансу	69,5	71,6	72,4	72,6	71,1
Питома вага у загальній сумі оборотних активів:					
– товарних запасів	84,9	85,1	85,3	85,5	84,6

Продовження табл. 2

1	2	3	4	5	6
– товарної складової дебіторської заборгованості	7,8	8,7	8,8	8,6	8,9
– дебіторської заборгованості за розрахунками	2,8	2,1	1,9	1,9	2,2
– грошових засобів	3,2	3,1	3,1	3,0	3,0
– інших оборотних активів	1,3	1,0	0,9	1,0	1,3
II група (великі підприємства)					
Питома вага оборотних активів у валюті балансу	35,2	37,4	38,6	38,8	40,2
Питома вага у загальній сумі оборотних активів:					
– товарних запасів	72,3	72,1	72,1	71,2	70,4
– товарної складової дебіторської заборгованості	12,2	11,6	11,2	10,9	11,9
– дебіторської заборгованості за розрахунками	3,5	3,5	3,4	3,8	3,8
– грошових засобів	8,0	8,2	9,7	10,3	9,6
– інших оборотних активів	4,0	4,6	3,6	3,8	4,3

Показники свідчать, що, по-перше, у I групі підприємств оборотні активи переважають у валюті балансу й перевищують на кінець періоду 70%. Тобто для усіх підприємств групи характерною особливістю є залучення необоротних активів за рахунок оренди. У II групі підприємств більшість (7 з 10) формують необоротні активи також за рахунок оренди, але 30% мають власні необоротні активи, що суттєво зменшує середній показник питомої ваги оборотних активів у валюті балансу (табл. 2). Але в цілому у 85% підприємств вибіркової сукупності структура активів відбиває галузеві особливості їх формування. По-друге, є певні відмінності у формуванні та динаміці структури оборотних активів у визначених групах. Більш ліквідним є склад оборотних активів у II групі підприємств, а більш висока забезпеченість обороту товарними запасами має місце у I групі. По-третє, загальне співвідношення основних елементів оборотних активів у визначених групах підприємств вибірки відповідає загальним показникам роздрібною торгівлі [1]. Основну й значну частку займають товарні запаси (70–85%), на другій позиції знаходиться дебіторська заборгованість (10–15%), грошові засоби коливаються у межах 3–10%, інші оборотні активи перевищують 4,0% у II групі підприємств. Дослідження оборотних активів на основі вартісних показників не відображає у повній мірі їх реальний стан та рівень забезпеченості

роздрібного товарообороту необхідними ресурсами. Це зумовлює їх вимірювання у днях обороту (табл. 3).

Таблиця 3

Середні показники, що характеризують розмір оборотних активів та їх елементів у днях обороту за групами підприємств роздрібною торгівлі вибіркової сукупності міста Харкова за 2009–2013 роки (на кінець року)

Показник	Рік				
	2009	2010	2011	2012	2013
1	2	3	4	5	6
I група (середні підприємства)					
1	2	3	4	5	6
В цілому оборотні активи	79,4	80,3	79,8	74,7	76,3
Товарні запаси	66,1	65,6	63,3	62,7	64,6
Товарна складова дебіторської заборгованості	6,2	7,0	7,0	6,4	6,7
Дебіторська заборгованість за розрахунками	2,2	1,7	1,5	1,4	1,7
Грошові засоби	2,5	2,4	2,3	2,2	2,3
Інші оборотні активи	1,0	0,8	0,8	0,7	1,0
II група (великі підприємства)					
В цілому оборотні активи	49,8	44,3	50,2	48,5	45,6
Товарні запаси	29,3	34,0	32,8	30,8	32,1
Товарна складова дебіторської заборгованості	6,1	5,1	5,6	5,3	5,4
Дебіторська заборгованість за розрахунками	1,8	1,5	1,7	1,8	1,7
Грошові засоби	3,3	3,9	4,4	4,5	4,4
Інші оборотні активи	2,0	2,0	1,8	1,8	2,0

Показники, наведені у зазначених таблицях, дають можливість зробити такі висновки:

– у цілому забезпеченість оборотними активами у обох групах підприємств має загальну тенденцію до зниження, хоча на кінець періоду ситуація дещо стабілізується. При цьому рівень забезпеченості значно відрізняється за групами. Якщо у I групі він на кінець періоду

складає в середньому 76,3 дні й коливається від 59 до 106,6 дня на окремих підприємствах, то у II групі ці показники відповідно складають 45,6 та від 31,3 до 70,9 дня;

– у I групі підприємств середні показники товарних запасів знижуються впритул до 2012 року й практично вдвічі перевищують середні показники за II групою;

– протягом усього періоду, що досліджується, для I групи характерна втрата товарних запасів й відповідне зростання дебіторської заборгованості. Водночас для II групи підприємств ці тенденції, в основному, мають зворотний характер: зниження платоспроможності населення сприяє зростанню запасів й зниженню товарної складової дебіторської заборгованості;

– висока ділова репутація великих підприємств, що входять до II групи, підвищує їх можливість у взаємовідносинах з постачальниками та іншими контрагентами, що дозволяє стабілізувати поставки товарів та знижувати розмір страхових та товарних запасів у цілому, організувати постачання «точно вчасно»;

– дебіторська заборгованість за розрахунками займає незначне і достатньо стабільне положення серед середніх показників основних елементів оборотних активів в обох групах підприємств;

– підприємства, що входять до II групи, мають більші розміри запасів грошових засобів, які зростають та коливаються наприкінці періоду в межах групи від 3,2 до 6,4 дня. У підприємствах I групи ці показники відповідно складають від 1,1 до 4,2 дня;

– інші оборотні активи також є більшими у II групі підприємств.

Висновки. Результати дослідження доводять певні особливості формування розміру та складу оборотних активів у різних за розміром групах підприємств роздрібно́ї торгівлі, які, безумовно, впливають на ефективність їх функціонування і які необхідно враховувати під час прийняття управлінських рішень [2–4].

Список джерел інформації / References

1. Власова Н. О. Тенденції розвитку та особливості складу оборотних активів підприємств торгівлі / Н. О. Власова, О. В. Михайлова // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія : Економічні науки. – 2012. – № 1 (52). – С. 193–201.

Vlasova, N.A., Mikhaylova, O.V. (2012), "Theoretical Aspects of Determining of Effectiveness of Policies for Current Assets Formation in Trade Enterprises", *Scientific announcer of the Poltava University of Economy and Trade. Series: Economic sciences* ["Tendentsiyi rozvytku ta osoblyvosti skladu oborotnykh aktiviv pidpryemstv torhivli"], No. 1 (52), pp. 193-201.

2. Власова Н. О. Стан оборотних активів у підприємствах роздрібно́ї

торгівлі в умовах фінансової кризи / Н. О. Власова, О. В. Михайлова // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг : зб. наук. пр. – X. : ХДУХТ, 2010. – Вип. 1 (11). – С. 167–177.

Vlasova, N.A., Mikhaylova, O.V. (2010), "The State of Circulating Assets in the Enterprises of Retail Business in the Conditions of Financial Crisis", *Economic strategy and prospects of development of trade and services* ["Stan oborotnykh aktyviv u pidpryyemstvakh rozdribnoyi torhivli v umovakh finansovoyi kryzy"], No. 1 (11), pp. 167-177.

3. Мелушова І. Ю. Динаміка та склад оборотних активів на підприємствах роздрібно торгівлі / І. Ю. Мелушова, О. Д. Тімченко, О. В. Михайлова // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг : зб. наук. пр. : у 2 ч. Ч. 1. – X. : ХДУХТ, 2013. – Вип. 1. (17). – С. 172–179.

Meloushova, I.Yu., Timchenko, O.D. and Mikhaylova, O.V. (2013), "Dynamics and Composition of Circulating Assets on the Enterprises of Retail Business", *Economic strategy and prospects of development of trade and services* ["Dynamika ta sklad oborotnykh aktyviv na pidpryyemstvakh rozdribnoyi torhivli"], Vol. 1, No. 1 (17), pp. 172-179.

4. Мелушова І. Ю. Особливості ефективного використання мобільного майна на підприємствах торгівлі / І. Ю. Мелушова, О. Д. Тімченко, О. В. Михайлова // Перспективи розвитку України в умовах глобальної кризи : міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 14–15 черв. 2013 р. : матеріали. – Дніпропетровськ : Герда, 2013. – С. 96.

Melushova, I.Yu., Timchenko, O.D. and Mikhaylova, O.V. (2013), "Features of the Effective use of mobile Property on the Enterprises of Trade", *International naucovo-practichna Internetconference*, ["Osoblyvosti efektyvnoho vykorystannya mobil'noho mayna na pidpryyemstvakh torhivli"], Dnepropetrovsk, June 14-15, 2013, Herda, 96 p.

Власова Наталія Олексіївна, канд. екон. наук, проф., кафедра менеджменту зовнішньоекономічної діяльності та фінансів, Національний технічний університет «ХПИ». Адреса: вул. Фрунзе, 21, м. Харків, Україна, 61002; e-mail: nvlasova-vlasova@yandex.ua.

Власова Наталья Алексеевна, канд. екон. наук, проф., кафедра менеджмента внешнеэкономической деятельности и финансов, Национальный технический университет «ХПИ». Адрес: ул. Фрунзе, 21, г. Харьков, 61002, Украина; e-mail: nvlasova-vlasova@yandex.ua.

Vlasova Natalia, candidate of economic sciences, professor, Department of Foreign-Economic Activity Management and Finance, National Technical University «HTU». Address: 21 Frunze Street, Kharkiv, 61002, Ukraine; e-mail: nvlasova.vlasova@yandex.ua.

Михайлова Олена Валентинівна, канд. екон. наук, кафедра економіки підприємств харчування та торгівлі, Харківський державний університет харчування та торгівлі. Адреса: вул. Клочківська, 333, м. Харків, Україна, 61051. Тел.: 0502803582; e-mail: emi65@mail.ru.

Михайлова Елена Валентиновна, канд. екон. наук, кафедра економіки підприємств харчової промисловості та торгівлі, Харківський державний університет харчової промисловості та торгівлі. Адрес: ул. Клоковская, 333, Харьков, Украина, 61051. Тел.: 0502803582; e-mail: emi65@mail.ru.

Mykhailova Olena, candidate of economic sciences, Department of economics of catering and trade enterprises of Kharkiv State University of Food Technology and Trade. Address: Klochkivska Str., 333, Kharkiv, Ukraine, 61051. Tel.: 0502803582; e-mail: emi65@mail.ru.

*Рекомендовано до публікації д-ром екон. наук, проф. М.В. Черною.
Отримано 1.08.2015. ХДУХТ, Харків.*

УДК 004.416.3:65.012.32

УПРАВЛІННЯ ЗА СЛАБКИМИ СИГНАЛАМИ В СИСТЕМІ АДАПТАЦІЙНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВ ТОРГІВЛІ

М.А. Дядюк

Досліджено та вдосконалено методичний інструментарій концепції управління за слабкими сигналами відповідно до специфіки функціонування підприємств торгівлі. Запропоновані агреговані зовнішні сигнали деталізовано за видами та охарактеризовані за економічним змістом. Доведено необхідність імплементації технології управління за слабкими сигналами в систему адаптаційного управління підприємств торгівлі.

Ключові слова: *антисипативне, превентивне, стратегічне, адаптаційне, управління, сигнали, види, зміст, торгівля.*

УПРАВЛЕНИЕ ПО СЛАБЫМ СИГНАЛАМ В СИСТЕМЕ АДАПТАЦИОННОГО УПРАВЛЕНИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ ТОРГОВЛИ

М.А. Дядюк

Исследован и усовершенствован методический инструментарий концепции управления по слабым сигналам в соответствии со спецификой функционирования предприятий торговли. Предложенные агрегированные внешние сигналы детализированы по видам и охарактеризованы по